

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.61:336.74-021.191

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/19>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВНЕСЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF CONTRIBUTION OF VIRTUAL ASSETS TO THE AUTHORIZED CAPITAL OF BUSINESS ENTITIES

Зарічанський Г.В., аспірант кафедри господарського права і процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

З розвитком блокчейн технологій та появою віртуальних активів ряд країн зіткнулись з низкою викликів, пов'язаних з правовою регламентацією операцій з віртуальними активами. Одним із проблемних правових питань є внесення віртуальних активів до статутного капіталу господарських організацій. В деяких європейських країнах, як наприклад Швейцарія, регулярно реєструються операції з внесення віртуальних активів до статутного фонду компаній. Однак, незважаючи на позитивну тенденцію законодавчих ініціатив в Україні, зокрема визнання віртуальних активів цифровими речами та закріплення відповідного положення в Цивільному кодексі України, питання їхнього практичного застосування в корпоративному праві залишається дискусійним. Попри відсутність прямої законодавчої заборони на використання віртуальних активів як внеску до статутного капіталу господарської організації, на практиці такі операції майже не здійснюються. У роботі висвітлюється невизначеність правового статусу віртуальних активів, відсутність порядку їх внесення до статутного капіталу господарських організацій, механізмів їх грошової оцінки та правил бухгалтерського обліку. Наголошується на проблематиці, пов'язаній з відкладеним набранням чинності Закону України «Про віртуальні активи» та відсутністю необхідних змін до Податкового кодексу України.

У висновку обґрунтовується необхідність комплексного нормативного врегулювання, яке має включати не лише визначення правового статусу віртуальних активів, а й встановлення чіткого порядку внесення віртуальних активів до статутного капіталу господарських організацій, грошової оцінки та правил їх обліку на балансі підприємств. Такий підхід сприятиме розвитку цифрової економіки, зменшенню юридичних ризиків для суб'єктів господарювання, формуванню сприятливого інвестиційного клімату, а також наближенню українського законодавства до міжнародних стандартів у сфері регулювання віртуальних активів. Розробка чітких нормативних положень дозволить українському бізнесу повноцінно використовувати віртуальні активи у своїй діяльності.

Ключові слова: статутний капітал, віртуальний актив, криптоактив, криптовалюта, цифрова річ, надання послуг, постачальник послуг, суб'єкт господарювання, підприємство, господарська організація, бухгалтерський облік.

With the development of blockchain technologies and the emergence of virtual assets, a number of countries have faced a number of challenges related to the legal regulation of transactions with virtual assets. One of the problematic legal issues is the inclusion of virtual assets in the charter capital of business organisations. In some European countries, such as Switzerland, transactions involving the contribution of virtual assets to the charter capital of companies are regularly registered. However, despite the positive trend of legislative initiatives in Ukraine, including the recognition of virtual assets as digital things and the enshrining of the relevant provision in the Civil Code of Ukraine, the issue of their practical application in corporate law remains controversial. Despite the absence of a direct legislative prohibition on the use of virtual assets as a contribution to the charter capital of a business entity, in practice such transactions are hardly ever carried out. The article highlights the uncertainty of the legal status of virtual assets, the lack of a procedure for their contribution to the charter capital of business entities, mechanisms for their monetary valuation and accounting rules. The author emphasises the problems associated with the delayed entry into force of the Law of Ukraine "On Virtual Assets" and the lack of necessary amendments to the Tax Code of Ukraine.

The conclusion of the article substantiates the need for a comprehensive regulatory framework, which should include not only the definition of the legal status of virtual assets, but also the establishment of a clear procedure for contributing virtual assets to the authorised capital of business entities, monetary valuation and rules for their accounting on the balance sheet of enterprises. This approach will help to develop the digital economy, reduce legal risks for business entities, create a favourable investment climate, and bring Ukrainian legislation closer to international standards in the field of virtual assets regulation. The development of clear regulations will allow Ukrainian businesses to make full use of virtual assets in their operations.

Key words: authorised capital, virtual asset, crypto-asset, cryptocurrency, digital thing, service provision, service provider, business entity, enterprise, business partnership, accounting.

Постановка проблеми. Протягом тривалого часу ринок віртуальних активів в Україні є сформованим та фактично діючим. Втім, у сфері віртуальних активів існує ряд проблем, які недостатньо врегульовані або взагалі не вирішені законодавцем. Однією з таких проблем є неналежне правове регулювання процедури внесення інвесторами віртуальних активів до статутного капіталу підприємств. Як наслідок, наша країна, в тому числі і бізнес, втрачає привабливість для залучення нових інвестицій у вигляді віртуальних активів, а права та інтереси вітчизняних та іноземних інвесторів віртуальних активів досі залишаються незахищеними. Навіть ті віртуальні активи, які є в обороті, найчастіше перебувають в тіні, створюючи ризики для ухилення від сплати податків,

обходу санкцій і відмивання коштів, що підтверджується аналітичними дослідженнями. Наприклад, згідно з аналізом компанії Global Ledger, орієнтовний прибуток, який отримали 15 світових та 6 українських криптобірж у період з 2021 року по 2024 рік, становить 46,35 млрд гривень, а орієнтовна сума потенційних надходжень у вигляді податків для України могла б становити 8,34 млрд гривень. Окрім в того, в дослідженні йдеться про те, що у зв'язку з загальною тенденцією зростання вартості віртуальних активів, а також збільшення їх використання українською аудиторією, очікується, що сума потенційних податкових надходжень зростатиме [1, с. 72].

Зважаючи на викладене, вирішення проблеми належного правового регулювання процедури внесення інвесто-

рами віртуальних активів до статутного капіталу підприємств є актуальним як для держави, з огляду на можливий вплив на збільшення податкових надходжень до державного бюджету, так і для інвесторів/засновників суб'єктів господарювання, які зможуть легально використовувати віртуальні активи у вигляді вкладу до статутного капіталу.

Стан дослідження проблеми. Наукові дослідження у сфері правового регулювання віртуальних активів в Україні представлені працями таких вчених, як: В. Л. Скрипник, К. Г. Некіт, С. О. Грицай, Р. А. Майданик, О. І. Кулик, В. І. Негнибіда та ін. Роботи цих авторів спрямовані на аналіз і розкриття основних аспектів правового регулювання у сфері віртуальних активів.

Але, у зв'язку з постійними та різкими змінами в національному законодавстві та впровадженням нових ініціатив, що стосуються правового регулювання у сфері віртуальних активів, а також з огляду на поетапне регулювання відносин у цій сфері на рівні Європейського Союзу, виникає необхідність подальшого висвітлення та вирішення проблем правового регулювання використання віртуальних активів у сфері господарювання і, зокрема, процедури внесення віртуальних активів до статутного капіталу господарських організацій.

Метою статті є дослідження стану правового регулювання національним законодавством питань внесення віртуальних активів до статутного капіталу господарських організацій, а також вироблення пропозицій з проблемних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Уперше досить радикальне вирішення проблеми регулювання процедури внесення віртуальних активів до статутного капіталу було запропоноване групою народних депутатів України у Проекті Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав» № 6447 від 17 грудня 2021 року. Зазначеним Проектом було запропоновано доповнити статтю 115 Цивільного кодексу України частиною 3 наступного змісту: «Не можуть бути вкладом до статутного (складеного) капіталу віртуальні активи» [2]. Але згодом ця ініціатива була відкликана та в прийнятій редакції Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» 3320-ІХ від 10 серпня 2023 року відсутня заборона на внесення віртуальних активів до статутного (складеного) капіталу [3].

Окрім цього, вищезазначеним Законом вирішено правову природу віртуальних активів, шляхом віднесення їх до категорії так званих «цифрових речей». Так, згідно з новою редакцією статті 177 ЦК України, предметом цивільних прав є речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи і послуги, результати розумової та творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага. Об'єкти цивільних прав можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі, що обумовлює форму об'єктів, особливості набуття, здійснення та припинення цивільних прав і обов'язків щодо них. Статтею 179-1 Цивільного кодексу України встановлено, що цифрова річ – це благо, яке створюється та існує виключно в цифровому середовищі та має майнову вартість. Цифрова річ – віртуальний актив, цифровий контент та інше благо, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті. Особливості правового режиму цифрових речей визначаються законом. До цифрових речей застосовуються положення ЦК України про речі, якщо інше не встановлено ЦК України, законом або не впливає із сутності цифрової речі [4]. Така регламентація з боку законодавця стала досить позитивним та значущим кроком на шляху до правого врегулювання статусу віртуальних активів, з огляду на те, що завдяки такому підходу цифрові речі можна виокремити з-поміж інших об'єктів цивільних прав та підтвердити їх обіговість.

Частиною 1 ст. 13 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачено, що вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом [5]. В частині 2 статті 115 ЦК України надається широкий перелік об'єктів цивільних прав, які можуть бути вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства, серед них: гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом [4].

Проаналізувавши ці положення нормативно-правових актів, на перший погляд можна дійти висновку, що законом не забороняється формування статутного капіталу шляхом внесення вкладу у вигляді віртуальних активів, оскільки вони віднесені до категорії цифрових речей, до яких в свою чергу, за загальним правилом застосовуються положення ЦК України про речі. Однак операції з внесення віртуальних активів до статутного капіталу залишаються нерозповсюдженими в Україні. На нашу думку, основною причиною є те, що правовий статус віртуальних активів в цілому досі не визначений, а Закон України «Про віртуальні активи» № 2074 від 17 лютого 2023 р. [6] станом на сьогодні так і не набув чинності через відсутність механізму оподаткування операцій з віртуальними активами. Як відомо, законопроект №3637 «Про віртуальні активи» Верховна рада України ухвалила ще у 2021 році і він мав набути чинності після змін у Податковому кодексі. Проте президент наклав вето на документ та вніс деякі правки. Уже під час війни депутати безрезультатно намагались змінити податкове законодавство – і за розробку законопроекту взялись знову після того, як ЄС схвалив регламент регулювання віртуальних активів MiCA [7].

Зі схожими проблемами внесення віртуальних активів до статутного капіталу компаній, які полягають у недостатній правовій регламентації, зіткнулась і Швейцарія, де починаючи з осені 2017 року регулярно реєструються операції з внесення віртуальних активів, як, наприклад, біткойнів, до статутного капіталу компаній. У Швейцарії криптовалюти не можуть бути використані як грошові внески у статутний капітал, оскільки органи торгових реєстрів не розглядають їх як державні валюти. Різниця між криптовалютою і такими валютами, як швейцарський франк, полягає в тому, що криптовалюти, такі як біткойн, не залежать від будь-якого типу контролюючого органу. Це означає, що не існує органів грошового резервування, банківських установ або обов'язкових правил проведення транзакцій, яких слід дотримуватися. Криптовалюти можуть використовуватися будь-ким і будь-де, та мають можливість самостійно керувати всією системою, від створення та розподілу валюти до забезпечення дійсності кожної транзакції. Таким чином, вони використовують децентралізований контроль на протизвагу централізованним державним валютам і центральним банківським системам. Однак, засновник або акціонер може виконати свій обов'язок зі сплати внеску до новоствореного або збільшеного статутного капіталу компанії не в грошовій формі, а активами. Оскільки криптовалюти вважаються щонайменше активами, вони можуть бути використані як внесок у негрошовій формі відповідно до ст. 634 Швейцарського федерального кодексу зобов'язань [8, с. 98]. Подібний підхід про негрошову форму внесків використаний законодавством багатьох країн, що дозволяє використовувати для таких потреб віртуальні активи і, зокрема, криптоактиви. Так, розділом 27 Закону про акціонерні товариства Федеративної Республіки Німеччини встановлено що внески до статутного капіталу компанії можуть бути в тому числі і в натуральній формі, яка є відмінною від грошової [9]. Згідно зі ст. 582 Закону про компанії Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, акції, що випускаються товариством та будь-які премії за ними можуть бути сплачені грошима або майном, що має гро-

шову вартість (включаючи goodwill (вартість ділової репутції) та ноу-хау) [10].

Окремої уваги заслуговує питання грошової оцінки віртуальних активів, що вносяться до статутного капіталу, яка згідно з чинним законодавством є обов'язковою та відомості про неї вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. У статті 7 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» наведений вичерпний перелік випадків, коли незалежна оцінка є обов'язковою, а саме коли мова, з поміж іншого, йде про:

- створення підприємств (господарських товариств) на базі державного майна або майна, що є у комунальній власності, крім випадків, встановлених законом;

- визначення вартості внесків учасників та засновників господарського товариства, якщо до зазначеного товариства вноситься майно господарських товариств з державною часткою (часткою комунального майна), а також у разі виходу (виключення) учасника або засновника із складу такого товариства [11]. В інших випадках дозволяється провести грошову оцінку вкладу учасника товариства за згодою учасників товариства. Вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства [5].

Визначити вартість віртуальних активів під час їх внесення до статутного капіталу є досить проблематично через їхню волатильність та пряму залежність від показників попиту та пропозиції на ринку в момент їх внесення. Втім, та обставина, що курс віртуальних активів є публічним та його можна відстежити в реальному часі, дає змогу учасникам (засновникам) під час прийняття рішення про створення товариства або збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів, посилаючись на курс, який опублікований криптобіржею або ж аналітичною компанією. Втім, така оцінка учасниками (засновниками) потенційно створює ризики для майбутніх кредиторів товариства та інших учасників (засновників), які вносять вклади, наприклад, у грошовій формі, оскільки фактично внесена вартість віртуальних активів, які вносяться до статутного капіталу товариства може бути значно меншою, ніж номінальна вартість статутного капіталу, відомості про яку є публічними та вносяться до державного реєстру. Так, відповідно до ст. ст. 635, 652e Цивільного кодексу Швейцарії (надалі – ЦК Швейцарії), у випадку створення або збільшення статутного капіталу компанії учасниками (засновниками) або радою директорів складається письмовий звіт, в якому вони повідомляють, у тому числі про характер і стан внесків у натуральній формі та доцільність їх оцінки. А згідно зі ст. ст. 635a, 652f ЦК Швейцарії, ліцензований аудитор повинен перевірити такі звіти та письмово підтвердити, що вони повні та точні [12].

Відсутність повного, належного правового регулювання обігу віртуальних активів та їх використання при заснуванні господарських організацій чи здійсненні ними господарської діяльності провокує проблеми з обліком віртуальних активів на балансі підприємств. Станом на сьогодні Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку ніяким чином не врегульовують питання обліку віртуальних активів на балансі підприємств. Втім, на міжнародному рівні, на черговому засіданні Комітету з інтерпретації Ради міжнародних стандартів фінансової звітності, яке відбулося в березні 2019 року, було розглянуто питання обліку криптовалют, зокрема тих, які характеризуються наступними ознаками:

- є цифровою або віртуальною валютою, записаною в розподіленому реєстрі та використовує криптографію

- не випущена юрисдикційним органом або іншою стороною;

- володіння криптовалютою, не призводить до укладення договору між її власником та іншою стороною.

Відтак, Комітетом рекомендовано обліковувати криптовалюту як «Запаси» (МСБО 2) у випадку, коли вони утримуються для продажу в ході звичайної діяльності компанії. Якщо МСБО 2 не застосовується, то компанії слід обліковувати криптовалюту як «Нематеріальні активи» (МСБО 38) [13]. Запаси – це активи, які утримуються для продажу у звичайному ході бізнесу, перебувають у процесі виробництва для такого продажу або існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг [14]. Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має фізичної субстанції та може бути ідентифікований. Актив є ідентифікованим за умови, якщо він може бути відокремлений, тобто його можна відокремити або відділити від суб'єкта господарювання і продати, передати, ліцензувати, здати в оренду або обміняти індивідуально або разом з пов'язаним з ним контрактом, ідентифікованим активом чи зобов'язанням, незалежно від того, чи має суб'єкт господарювання намір зробити це, або виникає внаслідок договірних або інших юридичних прав, незалежно від того, чи можуть вони бути передані або відокремлені від суб'єкта господарювання або ж від інших прав та зобов'язань [15]. Таким чином, вибір підходу до обліку віртуальних активів залежить від мети їх утримання та характеру використання в діяльності підприємства, що потребує ретельного аналізу згідно з вимогами Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Попри те, що багато країн, і Україна у тому числі, здійснюють кроки у напрямку врегулювання цього процесу, все ще існують проблеми, пов'язані з визначенням правового статусу віртуальних активів, їхньою оцінкою, механізмом внесення до статутного капіталу та обліку на балансі підприємства. Основною причиною, через яку операції з внесення віртуальних активів до статутного капіталу залишаються нерозповсюдженими в Україні, є відсутність правової бази, яка визначає правовий статус віртуальних активів, наділяє їх характерними ознаками, тощо. Натомість, немає юридичних підстав для заборони таких внесків, на такі операції мають розповсюджуватись правила для внесків в негрошовій формі, оскільки віртуальні активи віднесені до категорії цифрових речей.

Отже, з огляду на вищевикладене, можна дійти висновку, що як і з іншими операціями, які пов'язані з віртуальними активами, основна проблема вбачається в недостатній правовій регламентації з внесення віртуальних активів до статутного капіталу. Вирішення проблеми вбачається в регулюванні як самих віртуальних активів в загальному, зокрема їх правового статусу, та і конкретно операцій з внесення віртуальних активів до статутного капіталу шляхом надання детального алгоритму процедури внесення в спеціальному законі, яким буде врегульовано віртуальні активи або чіткої вказівки в існуючих нормативно-правових актах, що внесення віртуальних активів відбувається за загальними правилами, які діють для внесків в негрошовій формі.

Впровадження правових норм щодо внесення віртуальних активів до статутного капіталу сприятиме залученню інвестицій у сферу цифрових технологій та фінансових інновацій, а також забезпечить прозорість операцій та створить правову визначеність для бізнесу, зменшуючи юридичні ризики для інвесторів. Інтеграція віртуальних активів у правове поле України сприятиме розвитку цифрової економіки та її гармонізації із міжнародними стандартами, що, своєю чергою, може посилити конкурентоспроможність українського бізнесу на глобальному ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Global Ledger. Analysis of Potential Taxation of the Ukrainian Crypto Market of 25 October 2024. URL: <https://globalledger.io/wp-content/uploads/2024/12/UA-Potential-of-Crypto-Market-Taxation-Analysis.pdf>.
2. Проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав» від 17 грудня 2021 року № 6447. URL: <https://itd.rada.gov.ua/95d68036-9981-4a8f-ab04-2bfda078a5f5>.
3. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав. Закон України від 10.08.2023 3320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#Text>.
4. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1044>.
5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#n82>.
6. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>.
7. В Україні легалізують криптовалюту на початку 2025 року, – Гетманцев. ITC.ua. URL: <https://itc.ua/ua/novini/v-ukrayini-legalizuyut-kryptovalyutu-na-pochatku-2025-roku-getmantsev/>.
8. Rino Siffert, Siniša Petrović, Tomislav Jakšić. PAYMENT OF THE CAPITAL CONTRIBUTION OF A COMPANY LIMITED BY SHARES IN A CRYPTOCURRENCY. 2019. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/349463>.
9. Stock Corporation Act of 6 September 1965, as last amended by Article 13 of the Act of 11 December 2023. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aktg/englisch_aktg.html.
10. Companies Act of 6 November 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.
11. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні. Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#n44>.
12. Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) vom 30. März 1911 (Stand am 1. Januar 2025). URL: https://lex.weblaw.ch/lex.php?norm_id=220&source=sr&lex_id=90594.
13. Holdings of Cryptocurrencies, IFRS Interpretations Committee, June 2019. URL: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2019/june/ifric/ap12-holdings-of-cryptocurrencies.pdf>.
14. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2). Запаси IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text.
15. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38). Запаси IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text.